

JON BILBAO AZKARRETA

Puerto Ricon, Cayey hiri txikian jaio zen, 1914.eko urriaren 31an, aita “indianoa” han bizi zenean, baina hiru urte bete zituenean, aitaren jatorrizko Getxoko Osabene baserrira ekarri zuten familiakoek. Gero munduan zehar ibilia izan da, 1994.eko maiatzaren 23an asaben herrian eta etxean hil arte. Bataioan Juan Manuel Maria izena jarri ziotenak, euskal grafiatzko *Jon* erabili zuen 1939an Ameriketara joan ondoren.

Eusko Bibliografiaren hirugarren liburukia kaleratu zuenean, lan erraldoi hau eta beste euskararekiko lanak kontuan izanik, euskaltzain urgazle izendatu zuen Euskaltzaindiak 1973.eko maiatzaren 25ean, eta ohorezko euskaltzain, Pedro Irizar jaunarekin batera, Zarautzen, 1987.eko ekainaren 19an, zazpi urte etzi beteko direlarik Donostian, 1987.eko uztailaren 24an, izendapenaren diploma eman zitzaionetik. Azkue Bibliotekako batzordekidea ere izan da azken urteotan, eta nik badakit, beste askok bezala, nolako aholkuak eta laguntzak eman dizkigun.

Batxilergoa Bilboko Institutuan burutu zuen eta 1932an lortu zuen Valladolideko Unibertsitatean ‘Graduado en Ciencias’ garai hartan ematen zen titulua. Aitak Ameriketatik ekarritako diruari esker —esaten zuen Jonek— Madrileko Unibertsitateara joateko aukera izan zuen eta 1932-1936 bitartean Espainiako Historiaren Erdi Aroko doktoregoa lortu zuen. Baina Euskal Herriko historiari arduratzen hasi zen Errepublikako Hezkuntza Publikoaren ministroa zen Fernando de los Rios katedradunak honako hau esan zionean: “Unibertsala izan nahi baduzu, sar zaitez zure herriaren arimaren barnean”. Ildo honetatik abiatuz Jose Maria Larkarra ikertzailearen gidaritzapean ikerketa lanetan hasi zen Jon, Gregorio Balpardaren *Historia Crítica de Vizcaya y de sus Fueros* izenburuko hiru tomoetan agertzen ziren datuekin fitxa bibliografikoak eginez. Baina zoritxarreko gerra hasi zenean, Euskal Herrira itzuli zen eta Euzko Gudarostean sartu zen. Bilbo Francon eskuetara erori zenean, Zierbenatik Iparraldera ihes egin beharrean aurkitu zen eta 1937.eko ekainaren 20an “Sagrada Familia” izeneko —baina izenarekin zerikusirik ez zeukan— txalupa baten agertu zen Donibane Lohizune inguruan. Handik, 1939an, beste atzeriratu batzuekin New Yorkera jo zuen, non Columbia Unibertsitatean Espainiako literaturaz ikasketak eman zituen. Gitarra klaseak ere ematen omen zituen dirua irabazteko.

Urte berean Idaho Estatuko Boise hiriburura joan zen Jose Antonio Agirre Lekube lehendakariaren aginduz, Eusko Jaurlaritzaren ordezkari gisa, hango euskaldunen artean diru bilketak egiteko, eta hara hor hango artzainekin hitz egiteko beste euskara ikasi zuen. 1940-42 urteetan, politikatik at eginda, Californiako Berkeley Unibertsitatean jarraitu zituen ikasketak eta Hizkuntzalaritzako doktoregoa

jadetsi zuen. New Yorkera itzulita Columbia Unibertsitatean ‘Instructor de español’ lanpostua atxeki zioten. Agirre Lehendakariarekin harreman estuak izan zituen, eta honen eraginez Antonio Irala eta Manu Sotarekin *Basques* aldizkaria sortu zuen. Bibliografia fitxak egiten jarraitzeko aukera ematen zion lanpostu honek eta hor hasi omen zen bibliografiarekiko bokazioa.

Beste toki askotan bezala, atzerritarren egoera ez zen erosoia Estatu Batuetan eta 1943an lortu zuen hiritarra izatea. Jon Bilbao Azkarreta zen hemengo dokumentazioan agertzen zen izena eta azken hitza denez han deituraz hartzen dena, Azkarreta zen jartzen zioten deitura eta Jon-Bilbao pontizena. Bilbao deitura moduan gero zedin, Azkarreta kendu egin behar izan zuen bere dokumentazioan, 28 dolar ordaindu behar izan zituelarik gure artean bigarren deitura dena kentzeko.

Jon Bilbaok Belgikako gobernuarentzat propaganda zereginetan lan egin zuen 1944an, EJE-ko faxistek egiten zuenaren aurka. *Revista Belga*-ren argitaldaria izan zen une hartan, eta gero *Ambos Mundos* aldizkariarena. Urte horretan eta hurrengo 1945ean, Columbiako Unibertsitatean Linguistika katedra jasotzeko estudioak egin zituen, baina Europara itzuli zen 1947an. Marta Saralegi anderearekin ezkondu zen La Habanan 1945.eko otsailaren 10ean.

Hego Euskal Herrira etortzeko baimenik ez zeukan eta Iparraldean bizi izan zen artean, Saran jarri zuen egoitza, Barandiaranekin lan eginez eta bibliografia bilketan jarraituz. Hemen jaio zen Amale alaba 1948an Biarritzen antolatatu zen Eusko Ikaskuntzaren VII. Biltzarrean parte hartu zuen eta *Eusko Jakintza* aldizkariaren idazkaria izan zen une hartan.

Bibliografia bilketa lana bukatutzat eman zuen 1950ean, eta Ignacio Urquijo jaunak proposatu zion Bizkaiko Diputazioaren “Junta de Cultura”k argitaratzea. Baina “Junta” honek baiezko erabakia hartu zuen baldintza batekin: *nacionalismoari* buruz zeuzkan fitxa guztiak ken zitzala. Ez zuen Jon Bilbaok baldintza hori onartu eta hor geratu zen bertan behera bilketa lan baliotsua.

Ameriketara berriz joan beharra izan zuen, oraingoan Kubara, familiako negozioak arteztu behar baitzituen. Eta Kuban jaio zen Jon semea 1953an. Arazo hauetan lau urte (1951-1954) bete zituen Karibeko irlan, baina ez zion uko egin ikerketa lanari. Buenos Airesetako Ekin argitaletxeak 1958an kaleratu zion *Vascos en Cuba. 1492-1511* liburuaren hitzaurreari Habanan jarri zion Jon Bilbaok data 1954.eko urtarrilean. Gero Europara itzuli zen.

Duela berrogei urte, Bilbon jarraitu zuen bibliografia bilketa lana. Gabriel Arestiren auzokide izan zen, *Euzko Gogoan* urte berean (1954) olerkiak argitaratzen hasia zen poetaren etxeko salairu batean utzi baitzion lanerako lekua Elias Amezagak, gero bibliografoa izango zen idazleari (1). Baina ikerketa lanetatik aparte, Francoren aurkako erresistentzian zebiltzanekin topo egin zuen eta EAJn eskutuko lanetan parte hartu zuen. Estatu Batuetatik Huescan antolatutako era-

---

(1) Aduanetako agentea zen Elias Amezaga eta Barroeta Aldamar kaleko 2. zenbakia daraman etxearen lehen solairuan zeukan bulegoa, non Jon Bilbaori utzi zion lekua bibliografia lana egin zezan. Gabriel Aresti etxe horretako 4. solairuan bizi zen.

kusketa baten arduraduna zelarik atxilotu zuten francotarrek, baina Ameriketako hiritarra zenez, ezin izan zuten gartzelan sartu eta 1960.eko abenduaren 8an Washingtonera joan zen. Berak esaten zuenez, “mesfidantza sortzen zuen bibliografiaren lanean ari zela esaten zuenak ez baitzuten ulertzen ze arraio zen hori”. Bestalde, CIA-koa zela ere zabaldu zen eta aho betez ukatzen zuen salaketa hori Jon Bilbaok. Ameriketako ikasle batzuk espioi gisa hemen sartzeari proposatu omen zioten, baina ez zuen halakorik onartu.

Sara, 1948. Jon Bilbao - J. M. Barandiaran.

Washingtoneko Kongresuaren Bibliotekan lan egin zuen urtebetez 1960an. Han zeuden Espainiako liburuak eta aldizkariak taitu zituen, eta jakina, bere bibliografiarako hainbat fitxa bete zituen gure Jonek. Endrike Knörr eta Xabier Gereñorekin biblioteka horretan egon nintzenean 1985.eko abenduaren 19an, Hispanic Section zeraman Peter de la Garza jaunak eta euskal gaieta arduratzen zen Georgette Magassy Dorn andereak gogoan zuten nolako lana burutu zuen Jon Bilbaok, eta geroztik ez dutela halako laguntzarik izai aitortzen zuten. Euskal ondarearen arduradunak proposatu zidan bospasei hilabeterako lanean bertan geratzea, Jon Bilbaok egin zuen antzerako lana burutzeko. Baina ondo dakizue-nez, Bilbora itzuli ginen hamaika eguneko bidaiak bukatu ondoren.

Washingtonen urtebeteko lana bukatu zuenean Europara itzuli zen Jon Bilbao. Frantzia, Ingalaterra, Alemania, Austria eta beste herrialde batzuetan ibili zen 1961-1964 urteetan eusko bibliografia bilduz. Orain ere, hamabost urte lehenago bezala, bukatutzat eman zuen bibliografiaren bilketa lana eta 1964an Washingtonera joan zen berriz, oraingoan Georgetown Unibertsitatara urtebeteko ikasketak ematera. Hurrengo ikasturtean (1965-1966) Annapolisen zegoen Estatu Batuetako Itsas-Akademian irakasle izan zen eta hurrengo bi ikasturteetan (1966-1968) Washington College famatuan. Eta handik abiatu zen 1968an Renoko Unibertsitatara, non William Anthony Douglass antropologoarekin sortu zuen 1969an “Basque Studies Program” erakundea, aurtun 25 urte bete dituen. Gogora de-

zagun, denon adiskidea den Bill Douglass jaunak, bospasei urte Euskal Herrian egon ondoren, Aulestin eta Etxalaren, argitaratu zuela Seattlen, 1969an, *Death in Murelaga. Funerary ritual in a Spanish Basque village*, 1973an gaztelaniara itzulia. Aurrerantzean Bilbao - Douglass bikoteak euskal kulturari buruzko ikerketak eta argitalpenak bultzatu zituzten Renoko lan-gunetik. Amerika osoan, Estatu Batuetatik Argentinara, ibili ziren biak 1971 urteko udan, unibertsitateak, bibliotekak, euskal etxeak eta abar bisitatzeko euskal haztarnen bila.

1992.06.26. Bilbo, Euskaltzaindiaren egoitza.
 'Azkue Biblioteka'-ren inaugurazioa.
 Jon Bilbao - Luis Villasante.

Baina Jon Bilbaoren ametsa errealitate bihurtu zuen urtea 1970a izan zen: Donostiako Auñamendi argitaldariaren eskutik *Eusko Bibliografiaren* lehen tomoa kalean ikusi zuen. Orduan, duela ia 25 urte, ezagutu nuen nik Jon Bilbao.

Kortezubiko baserritar batek ekarri zidan etxera karpeta handi bat, fitxaz beterik. "M" letrakoak ziren eta ikusten zenez, moldiztegi frogak zuzentzeko prestatuak zeuden. Berehala ikusi nuen norena zen lan hura eta Jon Bilbaori dei egin nion eta Gernikako Arrien tabernara etorri zitzaidan karpeta baten bila. Haren poza, urteetako lana galdutzat ematen baitzuen. Donibane Lohizunera unti baten bidaltzeko zeramatzen karpetak Lekeitiora eta bidean galdu omen zuen nire bidez jasotako hori. Aurrerantzean adiskide eta lankideak izan gara eta beragandik asko ikasi dut bibliografia arloan gehien bat.

Euskal Herrira itzuli zen betirako 1985ean, Renoko harremanak moztu gabe. Nevadako Unibertsitatara igortzen zituen hemen argitaratzen ziren liburu guztiak hango euskal biblioteka aberastu asmoz eta alderantziz Amerikari begira sortu zuen 1989an "Harriluze" elkarte, museo eta biblioteka burutu nahian. Zoritxarrez ez zuen lortu hemengo Aginteangandik behar zuen besteko laguntza.

Renon egin zioten omenaldia 1977an eta Gasteizen 1986.eko maiatzaren 22an. Izan bedi gaurkoa Euskaltzaindiak zor dionaren ordaina eta gomutagarria. Jon Bilbao Azkarreta bibliografoa gogoratuz batera, har bezate Gayle Slavin, bigarren emaztea alargunak, eta Amale eta Jon seme-alabek gure doluminik zintzoena.

Donostia, 1994.07.22
Jose Antonio Arana Martija